

ประวัติและวิวัฒนาการของดนตรีไทย

ทัศนะที่ 1 สันนิษฐานว่า ดนตรีไทยได้แบบอย่างมาจากอินเดีย เนื่องจากอินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก อารยธรรมต่าง ๆ ของอินเดียได้เข้ามามีอิทธิพลต่อประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอย่างมากทั้งในด้าน ศาสนา ประเพณีความเชื่อ ตลอดจนศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านดนตรีปรากฏรูปร่างลักษณะเครื่องดนตรีของประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย เช่น จีน เขมร พม่า อินโดนีเซีย และ มาเลเซีย มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศเหล่านั้นต่างก็ยึดแบบฉบับดนตรีของอินเดียเป็นบรรทัดฐาน รวมทั้งไทยเราด้วย เหตุผลสำคัญที่ท่านผู้รู้ได้เสนอทัศนะนี้ก็คือ ลักษณะของเครื่องดนตรีไทย สามารถจำแนกเป็น 4 ประเภท คือ เครื่องดีด , เครื่องสี , เครื่องตี , เครื่องเป่า

การสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดหรือที่มาของดนตรีไทยตามแนวทัศนะข้อนี้เป็นทัศนะที่มีมาแต่เดิมนับตั้งแต่ ได้มีผู้สนใจและได้ทำการค้นคว้าหาหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นและนับว่าเป็นทัศนะที่ได้รับการนำมาถ่วงอ้างกันมากบุคคลสำคัญที่เป็นผู้เสนอแนะแนวทางนี้คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งวงการประวัติศาสตร์ของไทย

ทัศนะคติที่ 2 สันนิษฐานว่าดนตรีไทยเกิดจากความคิดและสติปัญญาของคนไทย เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนไทย ตั้งแต่สมัยที่ยังอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากดนตรีเป็นมรดกของมนุษยชาติทุกชาติทุกภาษาต่างก็มีดนตรีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนด้วยกันทั้งนั้นถึงแม้ว่าในภายหลังจะมีการรับเอาแบบอย่างดนตรีของต่างชาติเข้ามาก็ตาม แต่ก็เป็นการนำเข้ามาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับลักษณะและนิสัยทางดนตรีของคนในชาตินั้น ๆ ไทยเรา ตั้งแต่สมัยที่ยังอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ก็คงจะมี ดนตรี ของเราเองเกิดขึ้นแล้ว ทั้งนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า เครื่องดนตรี ดั้งเดิมของไทย จะมีชื่อเรียกเป็นคำโดด ซึ่งเป็นลักษณะของคำไทยแท้ เช่น เกราะ, โกร่ง, กรับ, ฉาบ, ฉิ่ง, ปี่, ขลุ่ย, ซอ, กลอง เป็นต้น

ต่อมาเมื่อไทยได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในแถบแหลมอินโดจีนจึงได้มาพบวัฒนธรรมแบบอินเดีย โดยเฉพาะ เครื่องดนตรีอินเดีย ซึ่งชนชาติมอญและเขมรรับไว้ก่อนที่ไทยจะอพยพเข้ามาด้วยเหตุนี้ ชนชาติไทย ซึ่งมีนิสัยทางดนตรีอยู่แล้วจึงรับเอาวัฒนธรรมทางดนตรีแบบอินเดีย ผสมกับแบบมอญและเขมร เข้ามา ผสมกับดนตรีที่มีมาแต่เดิมของตน จึงเกิดเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นอีก ได้แก่ พิณ , สังข์ปี่โชน , บัณเฑาะว์ , กระจับปี่ และจะเข้ เป็นต้น

เมื่อไทยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแหลมอินโดจีนอย่างมั่นคงแล้ว ได้มีการ ติดต่อสัมพันธ์ กับประเทศเพื่อนบ้านในแหลมอินโดจีน หรือแม้แต่กับประเทศทางตะวันตกบางประเทศที่เข้ามา ติดต่อค้าขาย ทำให้ไทยรับเอาเครื่องดนตรีบางอย่าง ของประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้ เล่นใน วงดนตรีไทย ด้วยเช่น กลองแขก, เป่าขลุ่ย ของชาว(อินโดนีเซีย) กลองมลายูของมลายู(มาเลเซีย) เปิงมาง, ตะโพนมอญ, เป่มอญและฆ้องมอญของมอญ กลองยาวของพม่า ขิม} ม้าล่อของจีน กลองมะริกัน(กลองของชาวอเมริกัน) เปียโน, ออร์แกนและไวโอลินของประเทศทางตะวันตก

วิวัฒนาการของวงดนตรีไทย

นับตั้งแต่ไทยได้มาตั้งถิ่นฐานในแหลมอินโดจีน และได้ก่อตั้งอาณาจักรไทยขึ้น จึงเป็นการเริ่มต้นยุคแห่งประวัติศาสตร์ไทย ที่ปรากฏ หลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร กล่าวคือ เมื่อไทยได้สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้น และหลังจากที่ พ่อขุนรามคำแหง มหาราช ได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้แล้ว นับตั้งแต่นั้นมาจึงปรากฏหลักฐานด้าน ดนตรีไทย ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งในหลักศิลาจารึก หนังสือวรรณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุคซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักฐานในการพิจารณา ถึงความเจริญและวิวัฒนาการของ ดนตรีไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา จนกระทั่งเป็นแบบแผน ดังปรากฏในปัจจุบันพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

สมัยสุโขทัย

ดนตรีไทยมีลักษณะเป็นการขับลำนำและร้องเล่นกันอย่างพื้นเมืองเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยในสมัยนี้ ปรากฏหลักฐานกล่าวถึงไว้ในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นหนังสือวรรณคดี ที่แต่งในสมัยนี้ ได้แก่ แตร, สังข์, มโหระทึก, ฆ้อง, กลอง, ฉิ่ง, แฉ่ง (ฉาบ), บัณเฑาะว์ พิณ, ซอพุงตอ (สันนิษฐานว่าคือ ซอสามสาย) เป่าโพน, ระฆัง, และ กังสดาล เป็นต้น ลักษณะการผสม วงดนตรี ก็ปรากฏหลักฐานทั้งในศิลาจารึก และหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง "เสียงพาทย์ เสียงพิณ" ซึ่งจากหลักฐานที่กล่าวนี้ สันนิษฐานว่า วงดนตรีไทย ในสมัยสุโขทัย มีดังนี้ คือ

1. **วงบรรเลงพิณ** มีผู้บรรเลง 1 คน ทำหน้าที่ดีดพิณและขับร้องไปด้วยเป็นลักษณะของการขับลำนำ
2. **วงขับไม้** ประกอบด้วยผู้บรรเลง 3 คน คือ คนขับลำนำ 1 คน คนตีซอสามสายคลอเสียงร้อง 1 คน และ คนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะ 1 คน

3. วงปีพาทย์ เป็นลักษณะของวงปีพาทย์เครื่อง 5 มี 2 ชนิด คือ
- วงปีพาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ประกอบด้วย เครื่องดนตรีชนิดเล็ก ๆ จำนวน 5 ชิ้น คือ ปี่ , กลองชาตรี , ทับ (โทน) , ฆ้องคู่ และฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี (เป็นละครเก่าแก่ที่สุดของไทย)
 - วงปีพาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ประกอบด้วย เครื่องดนตรีจำนวน 5 ชิ้น คือ ปี่ใน , ฆ้องวงใหญ่ , ตะโพน , กลองทัด และฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบในงานพิธีและบรรเลงประกอบ การแสดง-มหรสพ ต่าง ๆ จะเห็นว่าวงปีพาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ยังไม่มีระนาดเอก
4. วงมโหรี เป็นลักษณะของวงดนตรีอีกแบบหนึ่งที่น่าเอาวงบรรเลงพิกกับวงขับไม้มาผสมกัน เป็นลักษณะของวง มโหรีเครื่องสี่ เพราะประกอบด้วยผู้บรรเลง 4 คน คือ คนขับลำนำ และตีกรับพวง ให้จังหวะ, คนสีซอสามสาย , กลองเสียงร้อง , คนคิดพิน และคนตีทับ (โทน) ควคุมจังหวะ

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยนี้ ในกฎหมายเทียรบาล ซึ่งระบุชื่อเครื่องดนตรีไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยระบุไว้ในหลักฐานสมัยสุโขทัย จึงน่าจะเป็นเครื่องดนตรีที่เพิ่งเกิดในสมัยนี้ได้แก่ กระจำปี ขลุ่ย จะเข้ และ รำมะนา

นอกจากนี้ในกฎหมายเทียรบาล สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ(พ.ศ. 1991-2031) ปรากฏข้อห้ามตอนหนึ่งว่า "...ห้ามร้องเพลงเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ สีซอ คีตกะจำปี คีตกะเข้ ตีโทนทับ ในเขตพระราชฐาน..." ซึ่งแสดงว่าสมัยนี้ดนตรีไทย เป็นที่นิยมกันมากแม้ในเขตพระราชฐาน ก็มีคนไปร้องเพลงและเล่นดนตรีกันเป็นที่เอิกเกริกและเกินพอดี จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ต้องทรงออกกฎหมายเทียรบาล ดังกล่าวขึ้นไว้เกี่ยวกับลักษณะของวงดนตรีไทย ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นกว่าในสมัยสุโขทัยดังนี้ คือ

1. วงปีพาทยในสมัยนี้ก็ยังคงเป็นวงปีพาทยเครื่องห้าเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย แต่มี ระนาดเอกเพิ่มขึ้น ดังนั้น วงปีพาทยเครื่องห้าในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้ คือ ระนาดเอก , ปี่ใน , ฆ้องวง (ใหญ่) , กลองทัด , ตะโพน , ฉิ่ง
2. วงมโหรี ในสมัยนี้พัฒนามาจากวงมโหรีเครื่องสี่ในสมัยสุโขทัยเป็นวงมโหรีเครื่องหกเพราะได้เพิ่มเครื่องดนตรี เข้าไปอีก 2 ชิ้น คือ ขลุ่ย และ รำมะนาทำให้วงมโหรีในสมัยนี้ประกอบด้วย เครื่องดนตรี จำนวน 6 ชิ้น คือ ซอสามสาย , กระจับปี่ (แทนพิณ) , ทับ (โทน) , รำมะนา , ขลุ่ย และ กรับพวง

สมัยกรุงธนบุรี

เนื่องจากในสมัยนี้เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นเพียงแค่ 15 ปี และประกอบกับเป็นสมัยแห่งการก่อสร้างเมือง และการป้องกันประเทศเสียโดยมาก วงดนตรีไทย ในสมัยนี้จึงไม่ปรากฏหลักฐานไว้ว่าได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้น สันนิษฐานว่า ยังคงเป็นลักษณะและรูปแบบของ ดนตรีไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตนเอง

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยนี้ เมื่อบ้านเมืองได้ผ่านพ้นจากภาวะศึกสงคราม และได้มีการก่อสร้างเมืองให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น เกิดความ สงบร่มเย็น โดยทั่วไปแล้ว ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ ก็ได้รับการฟื้นฟูทะนุบำรุง และส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น โดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทย ในสมัยนี้ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเจริญขึ้นเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

รัชกาลที่ 1

ดนตรีไทย ในสมัยนี้ส่วนใหญ่ ยังคงมีลักษณะ และ รูปแบบตามที่มีมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นบ้างในสมัยนี้ก็คือ การเพิ่ม กลองทัด ขึ้นอีก 1 ลูก ใน วงปีพาทย ซึ่ง แต่เดิมนั้น มีแค่ 1 ลูก พอมาถึง สมัย รัชกาลที่ 1 วงปีพาทย มี กลองทัด 2 ลูก เสียงสูง (ตัวผู้) ลูกหนึ่ง และ เสียงต่ำ (ตัวเมีย) ลูกหนึ่ง และการใช้ กลองทัด 2 ลูก ในวงปีพาทย ก็เป็นที่นิยมกันมา จนกระทั่งปัจจุบันนี้

รัชกาลที่ 2

อาจกล่าวได้ว่าในสมัยนี้ เป็นยุคทองของดนตรีไทยยุคหนึ่ง ทั้งนี้เพราะองค์พระมหากษัตริย์ ทรงสนพระทัยดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในทางดนตรีไทย ถึงขนาดที่ ทรงดนตรีไทย คือ ซอสามสาย ได้ มีชอคู่พระหัตถ์ชื่อว่า "ซอสามฟ้าฟาด" ทั้งพระองค์ได้พระราชนิพนธ์ เพลงไทยขึ้นเพลงหนึ่ง เป็นเพลงที่ไพเราะและอมตะ มาจนบัดนี้นั่นก็คือเพลง "บุหลันลอยเลื่อน"

การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของ ดนตรีไทย ในสมัยนี้ก็คือ ได้มีการนำเอาวงปี่พาทย์ มาบรรเลงประกอบการขับเสภา เป็นครั้งแรก นอกจากนี้ ยังมีกลองชนิดหนึ่งเกิดขึ้นโดยดัดแปลงจาก "เปิงมาง" ของมอญ ต่อมาเรียกกลองชนิดนี้ว่า "สองหน้า" ใช้ตีกำกับจังหวะแทนเสียงตะโพนในวงปี่พาทย์ ประกอบการขับเสภา เนื่องจากเห็นว่าตะโพนดังเกินไป จนกระทั่งกลบเสียงขับ

กลองสองหน้านี้ ปัจจุบันนิยมใช้ตีกำกับจังหวะหน้าทับ ในวงปี่พาทย์ไม่แข็ง

รัชกาลที่ 3

วงปี่พาทย์ได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ เพราะได้มีการประดิษฐ์ระนาดทุ้ม มาคู่กับระนาดเอก และประดิษฐ์ฆ้องวงเล็กมากู่กับ ฆ้องวงใหญ่

รัชกาลที่ 4

วงปี่พาทย์ได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เพราะได้มีการประดิษฐ์ เครื่องดนตรี เพิ่มขึ้นอีก 2 ชนิด เลียนแบบระนาดเอก และระนาดทุ้ม โดยใช้โลหะทำลูกกระพรวน และทำรางระนาดให้แตกต่างไปจากรางระนาดเอก และระนาดทุ้ม (ไม้) เรียกว่า ระนาดเอกเหล็ก และระนาดทุ้มเหล็ก นำมาบรรเลงเพิ่มในวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ทำให้ ขนาดของ วงปี่พาทย์ขยายใหญ่ขึ้นจึงเรียกว่า วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

อนึ่งในสมัยนี้ วงการดนตรีไทย นิยมการร้องเพลงส่งให้คนตรีรับ หรือที่เรียกว่า "การร้องส่ง" กันมากจนกระทั่ง การขับเสภาซึ่งเคยนิยมกันมาก่อนค่อย ๆ หายไป และการร้องส่งก็เป็นแนวทางให้มีผู้คิดแต่งขยายเพลง 2 ชั้นของเดิม ให้เป็นเพลง 3 ชั้น และตัดลง เป็นชั้นเดียว จนกระทั่งกลายเป็นเพลงเถา ในที่สุด (นับว่าเพลงเถาเกิดขึ้นมากมายในสมัยนี้) นอกจากนี้ วงเครื่องสาย ก็เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลนี้เช่นกัน

รัชกาลที่ 5

ได้มีการปรับปรุงวงปี่พาทย์ขึ้นใหม่ชนิดหนึ่ง ซึ่งต่อมาเรียกว่า "วงปี่พาทย์คีตกำรบรรพ์" โดยสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์ สำหรับใช้บรรเลงประกอบการแสดง "ละครคีตกำรบรรพ์" ซึ่งเป็นละครที่เพิ่งปรับปรุงขึ้นในสมัยรัชกาลนี้เช่นกัน หลักการปรับปรุงของท่านก็โดยการตัดเครื่องดนตรีชนิด

เสียงเล็กแหลม หรือดังเกินไปออก คงไว้แต่เครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้ม นุ่มนวล กับเพิ่มเครื่องดนตรีบางอย่างเข้ามาใหม่ เครื่องดนตรี ในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ จึงประกอบด้วยระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเหล็ก ขลุ่ย ซออู้ ฆ้องหุ่ย (ฆ้อง 7 ใบ) ตะโพน กลองตะโพน และเครื่องกำกับจังหวะ

รัชกาลที่ 6

ได้การปรับปรุงวงปี่พาทย์ขึ้นมากอีกชนิดหนึ่ง โดยนำวงดนตรีของมอญมาผสมกับ วงปี่พาทย์ของไทย ต่อมาเรียกวงดนตรีผสมนี้ว่า "วงปี่พาทย์มอญ" โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้ปรับปรุงขึ้น วงปี่พาทย์มอญดังกล่าวนี้ ก็มีทั้งวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า เครื่องคู่ และเครื่องใหญ่ เช่นเดียวกับ วงปี่พาทย์ของไทย และกลายเป็นที่นิยมใช้บรรเลงประกอบในงานศพ มาจนกระทั่งบัดนี้ นอกจากนี้ยังได้มีการนำเครื่องดนตรีของต่างชาติ เข้ามาบรรเลงผสมกับ วงดนตรีไทย บางชนิดก็นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องดนตรีของไทย ทำให้รูปแบบของ วงดนตรีไทย เปลี่ยนแปลงพัฒนา ดังนี้ คือ

1. การนำเครื่องดนตรีของชาว หรืออินโดนีเซีย คือ "อังกะลุง" มาเผยแพร่ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งนี้โดยนำมาดัดแปลง ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้มีเสียงครบ 7 เสียง (เดิมมี 5 เสียง) ปรับปรุงวิธีการเล่นโดยถือเขย่าคนละ 2 เสียง ทำให้เครื่องดนตรีชนิดนี้กลายเป็นเครื่องดนตรีไทยอีกอย่างหนึ่ง เพราะคนไทยสามารถทำอังกะลุงได้เอง อีกทั้งวิธีการบรรเลงก็เป็นแบบเฉพาะ ของเรา แตกต่างไปจากของชาวโดยสิ้นเชิง

2. การนำเครื่องดนตรีของต่างชาติเข้ามาบรรเลงผสมในวงเครื่องสาย ได้แก่ จิมของจีน และออร์แกนของฝรั่ง ทำให้ วงเครื่องสายพัฒนารูปแบบของวงไปอีกลักษณะหนึ่ง คือ " วงเครื่องสายผสม "

รัชกาลที่ 7

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสนพระทัยทางด้าน ดนตรีไทย มากเช่นกัน พระองค์ได้พระราชนิพนธ์ เพลงไทยที่ไพเราะไว้ถึง 3 เพลง คือ เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง 3 ชั้น เพลงเขมรละออองค์ (เถา) และเพลงราตรีประดับดาว (เถา) พระองค์และพระราชินีได้โปรดให้ครูดนตรีเข้าไปถวายการสอน ดนตรีในวัง แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่ระยะเวลาแห่งการครองราชย์ของพระองค์ไม่นาน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และพระองค์ทรงสละราชบัลลังก์ หลังจากนั้นได้ 2 ปี มิฉะนั้นแล้ว ดนตรีไทย ก็คงจะเจริญรุ่งเรืองมาก ในสมัยแห่งพระองค์ อย่างไรก็ตามดนตรีไทยในสมัยรัชกาลนี้นับว่าได้พัฒนารูปแบบ และลักษณะ มาจนกระทั่ง สมบูรณ์ เป็นแบบแผนดังเช่น ในปัจจุบันนี้แล้ว ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชมีผู้นิยมดนตรีไทยกันมาก และมีผู้มีฝีมือ ทางดนตรี ตลอดจน มีความคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้พัฒนา ก้าวหน้ามาตามลำดับ

พระมหากษัตริย์เจ้านาย ตลอดจนขุนนางผู้ใหญ่ ได้ให้ความอุปถัมภ์ และทำนุบำรุงดนตรีไทย ในวังต่าง ๆ มักจะมีวงดนตรีประจำวัง เช่น วงวังบูรพา วงวังบางขุนพรหม วงวังบางกอกแหลม และวงวังปลายเนิน เป็นต้น แต่ละวงต่างก็ชวนขวายหาครูดนตรี และนักดนตรีที่มีฝีมือเข้ามาประจำวง มีการฝึกซ้อมกันอยู่เนืองนิจ บางครั้งก็มีการประกวดประชันกัน จึงทำให้ดนตรีไทยเจริญเฟื่องฟูมาก

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ดนตรีไทยเริ่มซบเซาลง อาจกล่าวได้ว่าเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อ ที่ดนตรีไทยเกือบจะถึงจุดจบ เนื่องจากรัฐบาลในสมัยหนึ่งมีนโยบายที่เรียกว่า "รัฐนิยม" ซึ่งนโยบายนี้มีผลกระทบต่อดนตรีไทยด้วย กล่าวคือมีการห้ามบรรเลง ดนตรีไทย เพราะเห็นว่าไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ใครจะจัดให้มีการบรรเลงดนตรีไทย ต้องขออนุญาตจากทางราชการก่อน อีกทั้งนักดนตรีไทยก็จะต้องมีบัตรนักดนตรีที่ทางราชการออกให้ จนกระทั่งต่อมาอีกหลายปี เมื่อได้มีการสั่งยกเลิก "รัฐนิยม" ดังกล่าวเสีย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ดนตรีไทยก็ไม่รุ่งเรืองเท่าแต่ก่อน ยังล้มลุกคลุกคลาน มาจนกระทั่งบัดนี้ เนื่องจากวิถีชีวิต และสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมวัฒนธรรมทางดนตรีของต่างชาติได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนไทยเป็นอันมาก ดนตรีที่เราได้ยินได้ฟังและได้เห็นกันทางวิทยุโทรทัศน์หรือที่บรรเลงตามงานต่างๆ โดยมากก็เป็นดนตรีของต่างชาติ หาใช่ "เสียงพาทย์เสียงพิณ" ดังแต่ก่อนไม่ ถึงแม้ว่าจะเป็นที่น่ายินดีที่เรา ได้มีโอกาสฟังดนตรีนานาชาตินานาชนิด แต่ถ้าดนตรีไทย ถูกทอดทิ้งและไม่มีใครรู้จักคุณค่าก็นับว่าเสียดาย ที่จะต้องสูญเสียสิ่งที่ดีงาม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่งไป ดังนั้นจึงควรที่คนไทยทุกคนจะได้ตระหนัก ถึงคุณค่าของดนตรีไทย และช่วยกันทะนุบำรุงส่งเสริมและรักษาไว้ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบต่อไป <http://thaiclassicalmusic.igetweb.com/index.php?mo=3&art=163053>

ประเภทของวงดนตรีไทย

โดยทั่วไปวงดนตรีไทยที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วทุกภาคของประเทศไทยอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท ได้แก่

1. วงปี่พาทย์
2. วงเครื่องสาย
3. วงมโหรี

วงปี่พาทย์

เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องประเภท "เครื่องดี" เป็นเครื่องดนตรีสำคัญหรือเป็นตัวเอก ได้แก่ ระนาด กับ พ้องวง และมีเครื่องเป่าคือ ปี่ เป็นตัวสำคัญรองลงมา

นอกจากนั้นมี เครื่องประกอบจังหวะ อื่น ๆ เช่น กลอง ,ฉิ่ง,ฉาบ

วงเครื่องสาย

เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องประเภท "เครื่องสาย" เป็นหลักอันได้แก่ ซอด้วง กับซออู้ และมีเครื่องเป่า คือ "ขลุ่ย" สำคัญรองลงมา นอกจากนั้นมีเครื่องประกอบจังหวะคือ ฉิ่ง , ฉาบ , กลอง เครื่องดนตรีที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในวงเครื่องสายคือ "จะเข้"

วงมโหรี

เป็นวงดนตรีที่บรรเลงโดยใช้เครื่องดนตรีจากวง"ปี่พาทย์" กับวง "เครื่องสาย" มาผสมกัน ดังนั้นวงมโหรีจึงประกอบด้วยเครื่องดนตรี คือ ระนาด, ฆ้องวง, ซอสามสาย, ซอด้วง, ซออู้, ปี่, ขลุ่ย, จะเข้, และเครื่องประกอบจังหวะทั้งหลายเท่าที่เห็นสมควร ข้อสังเกต ปี่ไม่มีในวงมโหรี

วงปี่พาทย์

ประเภทของวงปี่พาทย์ยังแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้อีกตามแต่จุดประสงค์ของการใช้งาน ซึ่งแบ่งได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. วงปี่พาทย์ชาตรี

เป็นวงปี่พาทย์โบราณที่มีเครื่องดนตรีน้อยที่สุด เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลง ประกอบการแสดงหนังตะลุง และมโนราห์ชาตรี เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงดนตรีประเภทนี้ประกอบด้วย

- ปี่นอก
- โทน 1 คู่
- กลองชาตรี 1 คู่
- ฆ้องคู่ 1 ราง
- กรับ
- ฉิ่ง

http://www.spthaimusic.th.gs/web-s/ptthaimusic/KV%201_Pee%20Part.htm

2. วงปีพาทย์ไม้แข็ง

เป็นวงปีพาทย์สามัญสำหรับประกอบการแสดง และ ประโคมในงานทั่วไป มี 3 ขนาด ดังนี้

2.1 วงปีพาทย์เครื่องห้า ใช้เครื่องดนตรีและผู้บรรเลงคือ ระนาดเอก 1 คน ฉิ่งวงใหญ่ 1 คน ปี่ใน 1 คน ฉิ่ง 1 คน ตะโพนหรือกลองทัด 1 คน

2.2 วงปีพาทย์เครื่องคู่ ระนาดเอก 1 คน , ระนาดทุ้ม 1 คน , ฉิ่งวงใหญ่ 1 คน , ฉิ่งวงเล็ก 1 คน ปี่ใน 1 คน , ฉิ่งโหม่ง - ฉิ่ง 1 คน , ฉาบ 1 คน และตะโพนหรือกลองทัด 1 คน

2.3 วงปีพาทย์เครื่องใหญ่ ใช้เครื่องดนตรีบรรเลงคือระนาดเอก 1 คน ระนาดทุ้ม 1คน ระนาดเอกเหล็ก 1 คน ระนาดทุ้มเหล็ก 1 คน ฉิ่งวงใหญ่ 1 คน ฉิ่งวงเล็ก 1 คน ปี่ใน 1 คน ปี่นอก 1 คน ฉิ่งโหม่ง ฉิ่ง 1 คน ฉาบ 1 คน ตะโพนหรือกลองทัด 1 คน

หมายเหตุ วงปีพาทย์ไม้แข็งทั้งสามชนิดนี้ ไม้ที่ผู้เล่นใช้ในการบรรเลงระนาดจะใช้ไม้แข็ง (หัวหุ้มที่ใช้ตีจะแข็งทำให้เสียงดัง แข็ง กรึ๊วกราด)

สำหรับกลองอาจใช้กลองแขกตีแทนกลองทัดและตะโพนได้ ในการบรรเลงเป็นบางเพลง

ข้อสังเกต นักเรียนคงจะสับสนอยู่บ้างเกี่ยวกับจำนวน และประเภทของวงแต่ละประเภท ลองพิจารณา ความแตกต่างเหล่านี้

- วงปีพาทย์เครื่องห้า มีจำนวนเครื่องดนตรีอย่างละ 1 ชิ้น
- วงปีพาทย์เครื่องคู่ มีเครื่องดนตรีเหมือนวงปีพาทย์เครื่องห้าแต่เพิ่มระนาดทุ้ม และฉิ่งวง เข้าไป
- วงปีพาทย์เครื่องใหญ่ มีเครื่องดนตรีเหมือนวงปีพาทย์เครื่องคู่ แต่เพิ่มระนาดเอกเหล็ก และ ระนาดทุ้มเหล็ก เข้าไปด้วย

http://yalor.yru.ac.th/~jara/data/thai_band_char/First_page.htm

3. วงปีพาทย์ไม้นวม

เกิดขึ้นเพราะความต้องการให้มีวงปีพาทย์ที่เสียงไม่ดังเกินไป มีเครื่องดนตรีในวงบรรเลง และ ขนาดเหมือนวงปีพาทย์ไม้แข็งทุกอย่าง แต่มีความแตกต่างกันที่ วงปีพาทย์ไม้แข็งใช้ไม้ตีที่ทำด้วยเชือกแล้ว ชูรักเวลาตีลงบนพื้นระนาดแล้วเสียงจะกร้าวแกร่ง แต่วงปีพาทย์ไม้นวมจะใช้ไม้ระนาดที่พันด้วยผ้าและ เชือกตีลงบนพื้นระนาดแล้วมีเสียงนุ่มนวล และในวงปีพาทย์ไม้นวมนี้ใช้ขลุ่ยเพียงออแทนปี่รวมทั้งใช้ซออู้ เข้ามาผสมอยู่ในวงด้วย การบรรเลงจะมีลักษณะแตกต่างกับวงปีพาทย์ไม้แข็ง โดยเฉพาะเสียงที่ใช้บรรเลง จะต่ำกว่าเสียงของวงปีพาทย์ไม้แข็ง 1 เสียง วงปีพาทย์ไม้นวมแบ่งออกเป็น 3 ขนาด ดังนี้

3.1 วงปีพาทย์ไม้นวมเครื่องห้า เครื่องดนตรีในวงประกอบด้วยขลุ่ย,ระนาดเอก,ฆ้องวงใหญ่ , ซออู้, ตะโพนหรือกลองแขก และ ฉิ่ง

3.2 วงปีพาทย์ไม้นวมเครื่องคู่ เครื่องดนตรีในวงเหมือนกับวงปีพาทย์เครื่องห้าทุกอย่าง เพียงแต่เพิ่มระนาดทุ้ม และฆ้องวงเล็กเข้าไปด้วย

3.3 วงปีพาทย์เครื่องใหญ่ เครื่องดนตรีในวงเหมือนกับวงปีพาทย์เครื่องคู่ทุกอย่าง เพียงแต่เพิ่มระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็กเข้าไปด้วย

http://www.spthaimusic.th.gs/web-s/ptthaimusic/KV%201_Pee%20Part.htm

<http://www.sarnthai.com/music.htm>

4. วงปีพาทย์มอญ

เครื่องดนตรีของวงปีพาทย์มอญนี้ ปิดทองหรือทาด้วยสีทองเกือบทุกชิ้น วงปีพาทย์มอญเช่นเดียวกับ วงปีพาทย์ไทย กล่าวคือ มีเครื่องห้า ,เครื่องคู่, เครื่องใหญ่ เช่นกัน มีข้อแตกต่างกันดังนี้

- ใช้ปี่มอญ แทนปี่ใน (ปี่มอญ เสียงต้อต่ำฟังเสียงแล้วเอื่อยเย็นและวังเวง)
- ใช้ฆ้องมอญ แทน ฆ้องวงใช้ตะโพนมอญ แทน ตะโพนไทย
- เพิ่มเปิงมางคอกเข้า

(เปิงมางคอก ใช้เปิงมาง 7 ลูกเทียบให้มีเสียงสูง-ต่ำ ตามลำดับผูกร้อยเข้ากับคอกเปิงมาง)

วงปีพาทย์มอญในปัจจุบันนิยมบรรเลงในงานศพ เพราะมีทำนองฟังแล้วโหยหวนชวนให้เกิดความเศร้าใจ

วงปีพาทย์มอญนั้น โดยแท้จริงแล้วใช้บรรเลงได้ในโอกาสต่างๆ ทั้งงานมงคล เช่นงานฉลองพระแก้วมรกตในสมัยธนบุรี และงานอวมงคลเช่นงานศพ การที่วงปีพาทย์มอญเป็นที่นิยมบรรเลงเฉพาะในงาน

ศพในปัจจุบันก็เพราะว่าทำนองเพลง และการบรรเลงมีสำเนียงและลีลาที่โศกเศร้า เข้ากับบรรยากาศ

ของงานศพ ดังลายพระหัตถ์ที่สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีถึงสมเด็จพระยาดำรงเดชนา

ภาพ ในหนังสือสาส์นสมเด็จที่กล่าวถึงที่มาของการใช้วงปีพาทย์มอญประโคมในงานศพ มีใจความว่า

"เรื่องที่ใช้ปีพาทย์มอญในงานศพนั้นหม่อมฉันเคยได้ยินสมเด็จพระพุทธเจ้า หลวงไตรสเล่าว่าปีพาทย์มอญทำในงานหลวงครั้งแรกเมื่องานสมเด็จพระเทพสิรินทราบรมราชินีด้วยทูลกระหม่อมทรงพระราชดำริว่าสมเด็จ พระเทพสิรินทราฯทรงเป็นเชื้อ สายมอญแต่จะเป็นทางไหนหม่อมฉันไม่ทราบเคยได้ยินแต่ชื่อพระญาติคน หนึ่งเรียกว่า "ท้าวทรงกันดาล ทรงมอญ"ว่าเพราะเป็นมอญพระองค์คงจะทราบดีว่าคงเป็นเพราะเหตุนี้ งาน พระศพพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีปีพาทย์มอญเพิ่มขึ้น โดยเป็นเชื้อสายของสมเด็จพระเทพ สิรินทราฯคนภายนอกอาจจะเอาอย่างงานพระศพหลวงไปเพิ่มหรือไปหาเฉพาะปีพาทย์มอญมาทำในงานศพ

โดยไม่รู้เหตุเดิมแล้วจึงทำตามกันต่อมาจนพากันเข้าใจว่างานศพต้องมีปีพาทย์มอญจึงจะเป็น "ศพผู้ดี" เหมือนกับเผาศพต้องจุดพลุญี่ปุ่นกันแพร่หลายอยู่คราวหนึ่งอันที่จริงปีพาทย์มอญนั้นชาวมอญเขาก็ใช้ทั้งในงานมงคลและงานศพเหมือนกับปีพาทย์ไทย กลองคู่กับปี่ชวา และ ฆ้อง ประสมกันซึ่ง เรียกว่า "บัวลอย" ก็ใช้ทั้งงานศพและงานมงคล"

หนังสือเพลงดนตรี ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2538 เรื่อง "ปีพาทย์มอญและ เพลงมอญ" หน้า 55 - 65 เขียนโดย อาจารย์อานันท์ นาคคง ได้กล่าวถึงการแพร่ขยาย และความนิยมในการบรรเลงปีพาทย์มอญตามวัดต่างๆไว้ ดังนี้

บุคคลสำคัญซึ่งเป็นตำนานของปีพาทย์มอญที่สมควรกล่าวถึงมีอยู่ 2 คน คือ **ครูสุ่ม เจริญดนตรี** และ **ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)** ประวัติของครูสุ่ม นั้นค่อนข้างสับสน กล่าวกันว่าท่านเป็นคนมอญที่เดินทางเข้ามายังประเทศไทยในราว รัชกาลที่ 5 - 6 ท่านเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญเพลงมอญและได้นำฆ้องวงของมอญเข้ามาด้วย ครูสุ่มได้ตั้งบ้านเรือนและสำนักดนตรีอยู่ที่ถนนหลวงตรงกับบริเวณหัวมุมสะพานนางร้องไห้ หรือที่ตั้งของกรมโยธาธิการในปัจจุบัน และได้ถ่ายทอดวิชาการบรรเลง เพลงมอญให้กับนักดนตรีไทย เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นครูดนตรีไทยคนสำคัญคนหนึ่งของแผ่นดินรัตนโกสินทร์ ตั้งบ้านดนตรีไทยอยู่ตะแคงไม่ไกลนักคือตรง "บ้านบาตร" อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย ย่านวังบูรพาฯ ครูหลวงประดิษฐไพเราะฯนั้นนับถือครูสุมว่าเป็นครูใหญ่ในเชิงปีพาทย์มอญจึงหมั่นแวะไปมาหาสู่เรียนรู้เพลงกันอย่างสม่ำเสมอ

จนต่อมาได้นำเอาความรู้เรื่องเพลงมอญไปขยายความต่ออย่างกว้างขวางโดยได้คิด ประดิษฐ์เพลง และเรียบเรียงเพลงไทยสำเนียงมอญขึ้นใหม่จนเป็นที่นิยมบรรเลงและขับ ร้องในหมู่นักดนตรีไทยรุ่นหลังๆ กันสืบต่อมาเช่นเพลงชุดย่ำค่ำมอญที่ท่านเรียบเรียงขึ้น เป็นทางพิเศษมีการขยายเพลงเร็วหน้าเพลงย่ำค่ำขึ้นอีกและทำ "ทางเดี่ยว" สำหรับเครื่อง ดนตรีต่างๆในวงให้แสดงฝีมือกันอย่างถึงอกถึงใจ รวมทั้งการทำ "ทางเปลี่ยน" สำหรับ เพลงสำเนียงมอญอื่นๆอีกจำนวนมากให้มีรสชาติที่หลากหลายเป็นที่ติดอกติดใจแก่ผู้ฟัง นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวกันอีกว่า ครูหลวงประดิษฐไพเราะฯ นั้น เป็นผู้ริเริ่มการประโคม ปีพาทย์มอญตามวัดสำคัญๆในกรุงเทพฯ เช่น วัดเทพศิรินทร์และวัดไตรมิตร เป็นต้น โดย การนำเอาเครื่องปีพาทย์ไทยชนิด ลงรักปิดทองสวยงาม เข้าไปผสมกับเครื่องมอญทำให้เกิดความนิยมในการเอาปีพาทย์มอญไปบรรเลงตามวัดต่างๆ อย่างแพร่หลายในยุคต่อมา

วงปีพาทย์มอญแบ่งออกเป็น 3 ขนาด ดังนี้

1. วงปีพาทย์มอญเครื่องห้า วงปีพาทย์มอญที่แท้และดั้งเดิมนั้น มีเครื่องบรรเลงเทียบเท่ากับวงเครื่องห้าของไทย ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

- ปี่มอญ	- ระนาดเอก
- ฆ้องมอญวงใหญ่	- ตะโพนมอญ
- เปิงมาง	- โหม่ง (ใบเดียว)

2. วงปีพาทย์มอญเครื่องคู่ มีลักษณะเดียวกับวงปีพาทย์มอญเครื่องห้าแต่เพิ่มระนาดทุ้มและฆ้องมอญวงเล็ก

3. วงปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่ มีลักษณะเดียวกับวงปีพาทย์มอญเครื่องคู่แต่เพิ่มระนาดเอกเหล็ก และ ระนาดทุ้มเหล็ก

รูปแบบการจัดวางเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์มอญมีความแตกต่างจากวงปีพาทย์ไทยบางประการ กล่าวคือมีการสลับนำฆ้องมอญมาตั้งไว้หน้าระนาดทั้งนี้ อาจารย์อานันท์ นาคคง ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า "เหตุผลของการกำหนดแบบแผนให้ฆ้องวงของมอญ ตั้งอยู่ด้านหน้าวงปีพาทย์มอญ ในขณะที่วงปีพาทย์ไทยชนิดอื่นๆจะตั้งฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็กอยู่หลังวงปีพาทย์นั้นยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้กำหนด และการตั้งวงปีพาทย์มอญจริงๆจะเป็นเช่นนี้หรือไม่ อาจจะเป็นเหตุผลเพื่อความสวยงามเมื่อมองจากด้านหน้าของวงเข้าไปคือ สวยทั้งร้านฆ้อง และการดำเนินมือฆ้องในขณะที่บรรเลง หรือจะเป็นการให้เกียรติว่า ฆ้องมอญ คือตัวแทนของ วัฒนธรรมมอญที่เด่นชัดที่สุดในวงหรืออาจเป็นด้วยเสียงฆ้องมอญเบา กว่าระนาดซึ่งดีด้วย ไม้แข็ง หรือฆ้องมอญมีบทบาทหน้าที่ในการขึ้นวรรคนำของเพลงประ โคมก็ยังไม่มีการยืนยันที่แน่นอน” http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/sakaew/sornchai_p/ranad/sec03p02.html

5. วงปีพาทย์นางหงส์

เป็นวงปีพาทย์อีกชนิดหนึ่งที่นำเอาวงปีพาทย์ไม้แข็งมาประสมกับวงปี่ชวา - กลองมลายู (หรือที่เรียกว่า วงบัวลอย) ซึ่งประกอบด้วย

1. ปี่ชวา
2. กลองมลายู (ตีด้วยไม้แงๆ)
3. ฆ้องเหม่ง

ประสมกับวงปีพาทย์ โดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบดังนี้

1. เอาตะโพน – กลองทัดออก ในวงปีพาทย์ออก ใช้กลองมลายู มาตีแทน
2. เอาปี่ใน ในวงปีพาทย์ออก ใช้ปี่ชวา เป่าแทน
3. เอาฆ้องเหม่งในวงปี-กลองออก เพราะมีฉิ่ง เป็นเครื่องควบคุมจังหวะอยู่แล้ว

เรียกวงประสมนี้ใหม่ว่า “ปีพาทย์นางหงส์” ซึ่งเรียกตามชื่อหน้าทับที่ใช้ตีกำกับใน “เพลงเรื่องนางหงส์” ซึ่งเป็นเพลงบรรเลงอันเป็นพื้นฐานของวงปีพาทย์วงนี้ โดยจะใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมในงานอวมงคล หรืองานศพ สำหรับรูปร่างของวงเช่นเดียวกับวงปีพาทย์ไม้แข็งเพียงแต่เรียกชื่อใหม่ว่า “วงปีพาทย์นางหงส์เครื่องห้า วงปีพาทย์นางหงส์เครื่องคู่ และวงปีพาทย์นางหงส์เครื่องใหญ่”

วงปีพาทย์นางหงส์เครื่องคู่ ประกอบด้วย

1. ปี่ชวา	5. ฆ้องวงเล็ก
2. ระนาดเอก	6. กลองมลายู
3. ระนาดทุ้ม	7. ฉิ่ง
4. ฆ้องวงใหญ่	8. ฉาบ

เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดในการเกิดของวงปีพาทย์นางหงส์ และยังไม่สามารถหาหลักฐานที่แน่นอนของการประสมวงนางหงส์ ว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่ในปัจจุบันปรากฏลักษณะรูปร่างนางหงส์เป็น 2 แบบ คือ แบบหนึ่งใช้ตีด้วยกลองมลายู และอีกแบบหนึ่งใช้ตีด้วยกลองทัด ทั้งสองแบบใช้หน้าทับที่คล้ายคลึงกัน ผิดกันแต่วิธีการตีเท่านั้น

สำหรับหน้าที่ของเครื่องบรรเลงในวงปีพาทย์นางหงส์ เครื่องดนตรีโดยทั่วไปมีวิธีบรรเลงและหน้าที่เช่นเดียวกับวงปีพาทย์ไม้แข็ง

- ปี่ชวา เป่าดำเนินทำนองถี่ๆบ้าง เสียงยาวบ้าง จนเกิดเป็นลักษณะและวิธีการเป่าที่เรียกว่า “ทางปี่ชวา” คือวิธีการดำเนินทำนองเฉพาะของปี่ชวา

- กลองมลายู ตีด้วยไม้แงๆด้วยมือข้างหนึ่ง สอดสลับกันทั้งสองลูก เรียกเป็นหน้าทับว่า “หน้าทับนางหงส์”

สำหรับโอกาสใช้ของปีพาทย์นางหงส์ ก็งานศพใช้ได้ทั้งงานสวดพระอภิธรรมและงานฌาปนกิจศพ

6. วงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์

คือวงปีพาทย์ผสมชนิดหนึ่ง มีต้นเค้าสืบเนื่องมาจาก การแสดงละครดึกดำบรรพ์ซึ่ง เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ร่วมกันปรับปรุงขึ้นโดย อาศัยแนวอุปรากร (Opera) ของตะวันตกเข้าประกอบละครนี้ได้ชื่อตามโรงละครซึ่งเจ้า พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ตั้งชื่อว่า โรงละครดึกดำบรรพ์ ละครก็เรียกว่า ละครดึกดำบรรพ์ ด้วยประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มนุ่มนวลประสมเข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับการแสดงละครดึกดำบรรพ์ดังนี้

- ระนาดเอก (ใช้ไม้ฉิ่ง) 1 ราง	- ตะโพน 1 ใบ
- ระนาดทุ้ม 1 ราง	- กลองตะโพน 1 คู่
- ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง	- ฉิ่ง 1 คู่
- ฆ้องวงใหญ่ 1 วง	- ซอด้วง 1 คัน
- ฆ้องหุ่ย 7 ใบ	- ขลุ่ยด้วง 1 เล้า
- ขลุ่ยเพียงออ 1 เล้า	

วงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์นั้นนอกจากจะมีการประสมวงในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไป จากลักษณะของวงปีพาทย์ทั่วไปแล้วยังได้เปลี่ยนแปลงตำแหน่งของการวางเครื่องดนตรี อีกด้วยกล่าวคือ ตั้งระนาดเอกไว้ตรงกลางวง ระนาดทุ้มอยู่ขวา ระนาดทุ้มเหล็ก อยู่ซ้าย ฆ้องวงใหญ่อยู่หลังระนาดเอก

คือวงปีพาทย์ธรรมดาที่นำมาใช้บรรเลงประกอบศพแต่ ใช้ปี่ชวา 1 เล้า แทน ปี่นอก และ ปี่ใน และนำกลองมลายู 1 คู่ มาแทนกลองแขกโดยตัด ตะโพน และ กลองทัด ออกแต่ยังคง โหม่ง ไว้

วงปีพาทย์นางหงส์ใช้บรรเลงเฉพาะในงานศพมาแต่โบราณก่อนวงปีพาทย์มอญ เหตุที่เรียกว่าปีพาทย์นางหงส์ก็เพราะใช้เพลงเรื่องนางหงส์ 2 ชั้นเป็นหลักสำคัญในการบรรเลง

7. วงปีพาทย์เสภา

เป็นวงปีพาทย์ชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตามหลักฐานคำกลอนที่ว่า

เมื่อครั้งจอมนรินทร์แผ่นดินดับ
เสภาขยับหามีดนตรีไม่
ครั้นมาถึงสมัยพระองค์ผู้ทรงชัย
ก็เกิดขึ้นมีในอยุธยา

แต่เดิมการเล่นเสภา ผู้ขับจะขับเสภาไปพร้อมกับการตีกรับโดยให้สอดคล้องประสานไปกับบทเสภา แต่การตีกรับในที่นี้เป็นการตีในลักษณะพิเศษใช้ความสามารถเฉพาะตัว คือ ผู้ขับจะถือกรับไว้ในมือข้างละคู่ ใช้นิ้วมือทั้งห้าบังคับให้กรับสองอันตีกระทบกันให้มีเสียงสั้นระริก ในลักษณะเรียกวิธีการตีกรับอย่างนี้ว่า “ ขยับกรับขับเสภา ” ซึ่งถือเป็นศิลปะชั้นสูงของผู้ขับเสภา

สำหรับการเล่นเสภาในอดีต มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ ในขั้นแรกผู้ขับจะขับเสภาเป็นเรื่องราว พร้อมกับขับกรับในไม้ต่างๆให้สอดคล้องกันไปกับบทจนจบเรื่อง ต่อมาให้มีดนตรีเข้ามาบรรเลงประกอบในการขับเสภา แต่บรรเลงเฉพาะกิริยาอารมณ์ต่าง ๆ ของตัวละครในบท เช่น ไป-มา โกรธ-ดีใจ หรือ เสียใจ เป็นต้น ขึ้นต่อมานำบทเสภาบางตอนที่ไพเราะมาร้องส่งให้ปี่พาทย์รับ ซึ่งในขั้นแรกจะเป็นเพลงในอัตราสองชั้นโดยสร้างรูปแบบและวิธีการเล่นปี่พาทย์เสภาที่มีปี่พาทย์ประกอบคือ เริ่มด้วยวงปี่พาทย์บรรเลงเพลง “ รัวประลองเสภา ”

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เข้าใจว่านิยมบรรเลงปี่พาทย์เสภากันอย่างแพร่หลาย ต่อมาภายหลังอาจเป็นเพราะผู้ขับกรับขับเสภาหายาก หรือมีน้อยลง การขับกรับขับเสภาเป็นเรื่องราวจึงลดน้อยค่อยๆหายไป คงเหลือแต่การนำบทเสภาในเรื่องต่างๆมาขับร้องส่งให้ปี่พาทย์รับ พร้อมทั้งสร้างรูปแบบ ผู้ขับขับเสภาในบทไหว้ครูแล้วขับเข้าเรื่องบทเสภาบทใดไพเราะ ผู้ขับก็จะร้องส่งให้ปี่พาทย์รับแล้วขับเสภาเดินเรื่องต่อ กระทำสลับกันจนจบเรื่องในระหว่างบทร้องส่งเพลงสุดท้ายเมื่อปี่พาทย์รับแล้วจะลงจบด้วยทำนองเพลงที่เป็น “ ลูกหมด ” เช่น การเล่นปี่พาทย์เสภาในบทกาก็ลำดับวิธีการบรรเลงปี่พาทย์เสภาวิธีการบรรเลงปี่พาทย์เสภา ยึดถือเป็นระเบียบดังนี้

1. รัวประลองเสภา
2. โหมโรงเสภา (เช่น โหมโรงไอยเรศ)
3. เพลงพม่า ๕ ท่อน
4. เพลงจะเข้หางยาว
5. เพลงสี่บท
6. เพลงนุหลอน

จากนั้นจะร้องและบรรเลงเพลงประเภททยอย เช่น ทยอยเขมร ทยอยนอก ทยอยใน โอ้ลาว แยกกลพบุรี แยกโอด เป็นต้น หรืออาจต่อยด้วยเพลงดับเรื่องต่างๆ ต่อเมื่อจะจบการการบรรเลง จะบรรเลงและขับร้อง “ เพลงลา ” เป็นอันดับสุดท้าย สำหรับเพลงลาเป็นเพลงลักษณะหนึ่งที่ท่วงทำนองตอนหนึ่งให้ปี่ว่า “ ดอก ” ตามบทร้อง เช่น เพลงเต่ากินผักบั้ง เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง

การบรรเลงปี่พาทย์ในลักษณะนี้เรียกกันว่า “ การบรรเลงปี่พาทย์เสภา ” และสำหรับวงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงในครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงเครื่องดนตรีบางชิ้นในวงปี่พาทย์ไม้แข็งคือ เอาตะโพน กลองทัดออก นำเอากลองสองหน้ามาตีแทนซึ่งรูปขนาดของวงปี่พาทย์ยังคงเหมือนเดิม สำหรับกรับเสภาในระยะแรกยังคงใช้การขับกรับขับเสภาไหว้ครูในตอนต้นนั้นต่อมาภายหลังเลิกใช้ แต่ยังคงนำกรับเสภาคู่เดียวมาตีช่วยควบคุมในจังหวะหนัก

วงปี่พาทย์เสภาเครื่องห้า ประกอบด้วยปี่ใน , ระนาดเอก , มโหรีวงใหญ่ , กลองสองหน้า และฉิ่ง

วงเครื่องสาย

วงเครื่องสาย ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย อันได้แก่เครื่องสี่ (ซอด้วงและซออู้) และเครื่องดีด (จะเข้) เป็นหลัก มีเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า (ขลุ่ย) เป็นส่วนประกอบ ใช้โทนร่ำมะนา บรรเลงจังหวะหน้าทับ และใช้ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง ร่วมบรรเลงประกอบจังหวะวงเครื่องสายเป็นวงดนตรีประเภทที่ใช้บรรเลงขับกล่อมเพื่อความบันเทิงเริงรมย์ เหมาะสำหรับการบรรเลงในอาคาร นิยมใช้บรรเลงในงานมงคล เช่น พิธีมงคลสมรสและงานเลี้ยงสังสรรค์เป็นต้น และมีได้ใช้บรรเลงสำหรับประกอบการแสดงนาฏศิลป์ซึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ตั้งชื่อว่า โรงละครดีกดำบรรพ์ ละครที่เรียกว่า ละครดีกดำบรรพ์ ด้วยเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายนั้นมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยใดไม่ทราบแน่

ได้มีการกล่าวถึงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายแล้วหลายชิ้น เช่น ระบุถึงไว้ในกฎหมายเทียรบาลว่า “ร้อง (เพลง)เรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ ตีทับขับรำโห่ร้องนี้นั้น” และกล่าวถึงว่า “ร้องเพลงเรือ เป่าปี่ เป่าขลุ่ย สีซอดีดจะเข้ กระจับปี่ ตีโทนทับ” อย่างไรก็ตาม ในสมัยนั้น การบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเหล่านี้คงเป็นลักษณะต่างคนต่างเล่น คงมิได้หมายถึงการผสมวงที่ปรับปรุงตามแบบฉบับ จึงยังไม่พบเป็นหลักฐานว่าวงเครื่องสายสมัยอยุธยาผสมวงกันอย่างไร

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานอธิบายถึงกำเนิดวงเครื่องสายไว้ว่า “...ผู้ชายบางพวกที่หัดเล่นเครื่องสายอย่างจีน จึงคิดกันเอาซอด้วง ซออู้ จะเข้ กับปี่อ้อ เข้าเล่นผสมกับเครื่องกลองแขก เครื่องผสมแบบนี้เรียกกันว่า กลองแขกเครื่องใหญ่...” ซึ่งภายหลังเรียกการประสมวงแบบนี้ว่า เครื่องสายปี่ชวา แล้วทรงประมาณถึงช่วงเวลาของการกำเนิดวงเครื่องสายว่า “...เห็นจะเกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ 4 ด้วยเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ 5 ยังถือกันว่าเป็นของเกิดขึ้นใหม่...”

ทรงประทานอธิบายต่อไปว่า “...ครั้นต่อมาเอากลองแขกกับปี่อ้อออกเสีย ใช้ทับกับร่ำมะนา และขลุ่ยแทน เรียกว่า มโหรีเครื่องสาย บางวงก็เดิมระนาด และฆ้องเข้าด้วย จึงเกิดมีมโหรีเครื่องสายผู้ชายเล่น แทนมโหรีผู้หญิงอย่างเดิมสืบมาจนทุกวันนี้ ที่ผู้หญิงหัดเล่นก็มี แต่น้อยกว่าผู้ชายเล่น แต่การเล่นมโหรีเครื่องสายในชั้นหลังมา ดูไม่มีกำหนดจำนวนเครื่องเล่น เช่น ซอด้วง และซออู้ เป็นต้น แล้วแต่จะมีคนสมัครจะเข้าเล่นเท่าใด ก็เข้าเล่นได้...”

ภายหลัง เราไม่เรียกวงแบบนี้ว่า มโหรีเครื่องสาย แต่เรียกกันว่า วงเครื่องสาย และตั้งแต่ในรัชกาลที่ 6 มา เมื่อมีผู้นำขิมบ้าง ไวโอลินบ้าง ออร์แกน และเครื่องอื่นๆ บ้าง เข้าเล่นผสมวง จึงเรียกกันว่าเครื่องสายผสมขิม เครื่องสายผสมไวโอลิน เครื่องสายผสมออร์แกน และเมื่อผสมเครื่องดนตรีหลายอย่าง เรียกกันอย่างกว้างๆว่า วงเครื่องสายผสม

เสียงของวงเครื่องสายนั้นมีความไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเมื่อพิจารณาจากธรรมชาติของเครื่องดนตรีที่สังกัดในวงดนตรีชนิดนี้ที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องสายตระกูลดีดและสีกับมีเครื่องเป่าตระกูลของขลุ่ยเข้าร่วมสมทบ ซึ่งส่วนมากมีศักยภาพในการผลิตเสียงที่ยาวได้อย่างต่อเนื่องเกือบทั้งวัน จึงทำให้วงเครื่องสายมีลีลาของการบรรเลงบทเพลงประเภท “เพลงกรอ” ได้อย่างดีเยี่ยม อย่างไรก็ตาม วงเครื่องสายก็สามารถบรรเลงเพลงประเภทอื่น เช่น เพลงทางพื้น เพลงลูกล่อลูกข้อได้เช่นกัน

ส่วนลีลาด้านการดำเนินทำนองนั้น แนวการดำเนินทำนองของ ซอ จัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น การเคลื่อนที่ของทำนองจากต่ำไปสู่สูงและลงมาต่ำนั้น มีลีลาการสร้างทำนองที่ต่างไปจากเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น ระนาดเอก ข้องวง ทั้งนี้เนื่องจากซอเป็นเครื่องดนตรีที่มีความกว้างของช่วงเสียงหรือพิสัย (Range) ที่แคบ การเคลื่อนที่ของทำนองจึงหมุนเวียนอยู่ในกรอบของระดับเสียงที่จำกัด อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนที่ของทำนองในวงเครื่องสายลักษณะนี้ กลับกลายเป็นเสน่ห์เฉพาะตัวของวงเครื่องสายได้อย่างดียิ่ง

เสียงของวงเครื่องสายนั้น จะใช้ ทางเพียงอบบน หรือ ทางนอกต่ำ โดยใช้ “ขลุ่ยเพียงออ” หรือ “ปี่นอกต่ำ” เป็นหลักของเสียง เสียงเอกของทางเพียงอบบนหรือทางนอกต่ำนี้อยู่สูงกว่าทางกลางขึ้นมาอีกหนึ่งเสียง (ทางกลางคือทางที่ใช้บรรเลงประกอบกับการแสดงโขนและหนังใหญ่ ซึ่งเล่นกลางแจ้ง มีเสียงสูงและใช้กลางเป็นหลักของเสียง)

แบบแผนของวงเครื่องสายในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ วงเครื่องสายไทย วงเครื่องสายผสม และวงเครื่องสายปี่ชวา

1. วงเครื่องสายไทย

วงเครื่องสายไทย เป็นวงดนตรีที่เหมาะสมสำหรับการบรรเลงในอาคาร ในลักษณะของการขับกล่อมที่เป็นพิธีมงคล เช่น พิธีมงคลสมรสและงานเลี้ยงสังสรรค์ เป็นต้น วงเครื่องสายไทยนี้มักจะเรียกกันสั้นๆ ว่า “วงเครื่องสาย” มีอยู่ 2 ขนาด คือ วงเครื่องสายวงเล็กและวงเครื่องสายเครื่องคู่

1.1 วงเครื่องสายวงเล็ก ประกอบด้วย เครื่องดนตรีในตระกูลเครื่องสายและเป่าอย่างละหนึ่งเครื่อง ดังนี้

จะเข้ 1 ตัว , ซอด้วง 1 คัน , ซออู้ 1 คัน , ขลุ่ยเพียงออ 1 เล้า , โทน – รำมะนา , ฉิ่ง , ฉาบ , กรับ และ โหม่ง

1.2 วงเครื่องสายเครื่องคู่ วงเครื่องสายเครื่องคู่ประกอบด้วย เครื่องดนตรีที่อยู่ในวงเครื่องสายวงเล็กเป็นหลัก โดยเพิ่มจำนวนของเครื่องดนตรีประเภททำทำนองจากเครื่องมือละหนึ่งเครื่องเป็นสองเครื่องหรือเป็นคู่ ดังต่อไปนี้ จะเข้ 2 ตัว , ซอด้วง 2 คัน , ซออู้ 2 คัน , ขลุ่ยเพียงออ 1 เล้า , ขลุ่ยหลีบ 1 เล้า , ฉิ่ง , ฉาบ , กรับ , โหม่ง และ โทน-รำมะนา

2. วงเครื่องสายผสม

เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีอย่างที่ตั้งกัฒในวงเครื่องสายไทย เพียงแต่เพิ่มเอาเครื่องดนตรีที่อยู่นอกเหนือจากวงเครื่องสายไทย หรืออาจจะเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมือง หรือเครื่องดนตรีของต่างชาติก็ได้ มาบรรเลงร่วมด้วย เครื่องดนตรีต่างชาติที่นิยมนำมาบรรเลงเป็นวงเครื่องสายผสมนั้นมีมากมายหลายชนิด เช่น ไวโอลิน ออร์แกน จิม ฮีบเพลงชัก เปียโน ระนาด แคน (หรือแม้แต่ซอสามสายอันเป็นเครื่องสีก็ตาม) เป็นต้น ซึ่งเครื่องดนตรีที่นำมาผสมนั้นต้องคำนึงถึงคุณลักษณะของเสียงด้วยว่ามีความกลมกลืนมากน้อยเพียงใด

การเรียกชื่อวงจะเรียกตามตามเครื่องดนตรีที่นำมาผสม เช่น ถ้านำจิมมาบรรเลงร่วมก็จะเรียกว่า วงเครื่องสายผสมจิม ถ้าหากนำออร์แกนมาบรรเลงร่วม ก็เรียกว่า วงเครื่องสายผสมออร์แกน ฯลฯ สำหรับโอกาสในการบรรเลงนั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับวงเครื่องสายไทยทุกประการ

ในบางครั้งวงเครื่องสายประเภทนี้จะนำเอาจะเข้ซึ่งมีเสียงดังออกเสียดด้วย เนื่องจากเครื่องดนตรีที่นำมาบรรเลงร่วมนั้นมีเสียงเบากว่ามาก เช่น ในวงเครื่องสายผสมจิมหรือไวโอลินบางวง เป็นต้น

3. วงเครื่องสายปี่ชวา

วงเครื่องสายไทยทั้งวงบรรเลงประสมกับวงกลองแขก โดยไม่ใช้โทนและรำมะนา และใช้ขลุ่ยหลีบแทนขลุ่ยเพียงออกเพื่อให้เสียงเข้ากับปี่ชวาได้ดี เดิมเรียกว่า “วงกลองแขกเครื่องใหญ่” วงเครื่องสายปี่ชวาเกิดขึ้นในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การบรรเลงเครื่องสายปี่ชวานั้น นักดนตรีจะต้องมีไหวพริบและความเชี่ยวชาญในการบรรเลงเป็นพิเศษ โดยเฉพาะนั่งกำกับจังหวะจะต้องเป็นคนที่มีสมาธิที่ดีสุดจึงจะบรรเลงได้อย่างไพเราะ เพลงที่วงเครื่องสายปี่ชวานิยมใช้บรรเลงเป็นเพลงโหมโรง ได้แก่ เพลงเรื่องชมสมุทร เพลงโลก เพลงเกาะ เพลงระกำ เพลงสระหม่า แล้วออกเพลงแปลง เพลงออกภาษา แล้วกลับมาออกเพลงแปลงอีกครั้งหนึ่ง <http://www4.msu.ac.th/satit/studentProj/2547/pj102-2-2547/g15-ThaiMusic/web13.htm>

วงเครื่องสายปี่ชวาวงเล็ก ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

ปี่ชวา	๑ เลา
ขลุ่ยหลีบ	๑ เลา
ซอด้วง	๑ คัน
ซออู้	๑ คัน
จะเข้	๑ ตัว
กลองแขก	๑ คู่
ฉิ่ง	๑ คู่

ฉาบ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม

วงเครื่องสายปี่ชวาวงใหญ่: ประกอบด้วยเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายปี่ชวาวงเล็กเป็นหลัก โดยเพิ่มเครื่องดนตรีในตระกูลเครื่องสายให้เป็น 2 หรือคู่ ดังนี้

ปี่ชวา	๑ เลา
ขลุ่ยหลีบ	๑ เลา
ซอด้วง	๒ คัน
ซออู้	๒ คัน
จะเข้	๒ ตัว
กลองแขก	๑ คู่
ฉิ่ง	๑ คู่

ฉาบ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม

วงมโหรี

วงมโหรี เป็นวงดนตรีอีกประเภทหนึ่งที่ประสมกันระหว่างเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์กับเครื่องดนตรีในวงเครื่องสาย แต่เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์สร้างขนาดให้เล็กลงกว่าเดิมเพื่อให้เสียงเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ดังกลมกลืนกับเครื่องดนตรีในวงเครื่องสาย เพราะเสียงเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายดังเบากว่าเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ ส่วนขนาดของวงยึดถือขนาดของวงปี่พาทย์เป็นหลัก แต่เนื่องจากขนาดของวงปี่พาทย์มี 3 ขนาด และขนาดของวงเครื่องสายมี 2 ขนาด จึงต้องจัด ประสมดังนี้

- วงมโหรีเครื่องเล็ก ประสมกันระหว่างวงปี่พาทย์เครื่องห้ากับเครื่องสายวงเล็ก
- วงมโหรีเครื่องคู่ ประสมกันระหว่างวงปี่พาทย์เครื่องคู่กับวงเครื่องสายวงใหญ่
- วงมโหรีเครื่องใหญ่ ประสมกันระหว่างวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่กับวงเครื่องสายวงใหญ่

วงมโหรี คงเป็นวงดนตรีที่มีมาแต่โบราณ อย่างน้อยตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีกล่าวไว้ในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า “ ในการพิธีจองเปรียงชุดลอยโคม นั้น (พระเจ้าอยู่หัว) เสด็จลงเรือพระที่นั่ง มีเรือจะเข้แฉมสองข้าง แล้วระบว่า (เรือค้ำ) ซ้ายดนตรี (เรือค้ำ) ขวามโหรี “ มิได้บอกลักษณะของวงมโหรี ว่ามีคนร้องและคนเล่นอย่างไร แต่พอจะทราบได้ว่า (วง) มโหรี กับ (วง) ดนตรีที่กล่าวถึงในที่นั้นคงแตกต่างกัน จึงจัดไว้ในเรือคนละลำ และเรียกชื่อวงต่างกัน

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า “มโหรีในชั้นเดิมคงเล่นกันเพียง 4 คน คือ

- คนขับร้องลำนํ้าและตีกรับพวงให้จังหวะเอง 1 คน
- สีซอสามสายประสานเสียง 1 คน
- ดิดกระจับปี่ให้ลำนํ้า 1 คน
- ตีทับประสานกับลำนํ้า 1 คน

แล้วทรงอธิบายต่อไปอีกว่า “มโหรีทั้งสี่สิ่งที่พรรณนามานี้ พึงสังเกตเห็นว่า มิใช่คนอื่นเอาเครื่องบรรเลงพินกับเครื่องขับไม้มารวมกันนั่นเอง เป็นแต่ใช้กระจับปี่ดิดแทนพิน ตีทับแทนไกวบัณเฑาะว์ และเติมกรับพวงสำหรับให้จังหวะเข้าอีกอย่างหนึ่ง “เช่น ที่กล่าวถึงในพระราชนิพนธ์ทละครโอเณนา(เล่ม 2 หน้า 311) ว่า “ทรงสดับขับไม้มโหรี ซอสีสัง เสียงจำเรียงราย”

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายต่อไปว่า “ตั้งแต่มีมโหรีวงผู้หญิงเกิดขึ้น ก็เห็นจะชอบเล่นกันอย่างแพร่หลาย จึงเกิดเป็นเหตุให้คนคิดเพิ่มเติมเครื่องมโหรีขึ้นตามลำดับ เครื่องดนตรีที่เพิ่มเติมขึ้นเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา (สังเกตตามปรากฏในภาพเขียนสมัยนั้น) คือ รำมะนา ตีประกอบกับทับอย่างหนึ่ง และ ขลุ่ย สำหรับเป่าให้ลำนํ้าอย่างหนึ่ง วงมโหรีวงหนึ่งจึงกลายเป็น 6 คน

ภาพเขียนในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ฝาผนังด้านตะวันตก ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครเขียนรูปวงมโหรีหญิงมีผู้เล่น 6 คน ภาพเขียนดังกล่าวนี้อาจเขียนตามลักษณะวงมโหรีครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือเขียนตามที่ยังมีบางวงนิยมเล่นอยู่ในสมัยนั้น

จากหลักฐานต่อมาพบว่า วงมโหรีได้เพิ่มเครื่องดนตรีเป็นลำดับจากวงหนึ่งมี 6 คน เพิ่มเป็น 9 คน จนถึง 14 คนในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีการนำเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์เข้ามาประสมวงด้วย เช่น ฆ้อง ระนาดไม้ ระนาดแก้ว ระนาดทุ้ม โดยย่อขนาดเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ให้เล็กลง เพื่อให้เสียงดังกลมกลืนกับวงเครื่องสาย ใช้บรรเลงและขับร้องมาจนถึงปัจจุบันนิยมใช้บรรเลงในงานมงคลหรืองานรื่นเริงเพื่อขับกล่อมที่ไม่ต้องการเสียงดังมาก วงมโหรีในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ขนาดดังนี้

1. วงมโหรีเครื่องเล็ก

คือ วงปี่พาทย์เครื่องห้าประสมกับวงเครื่องสายวงเล็ก ดังนี้

1. ซอสามสาย	6. ระนาดเอก (ย่อขนาด)
2. ซอด้วง	7. ฆ้องกลาง หรือ ฆ้องมโหรี
3. ซออู้	8. โทน
4. จะเข้	9. รำมะนา
5. ขลุ่ยเพียงออ	10. ฉิ่ง

2. มโหรีวงเครื่องคู่

คือ วงปี่พาทย์เครื่องคู่กับวงเครื่องสายเครื่องคู่ ดังนี้

1. ซอสามสาย	9. ระนาดทุ้ม (ย่อขนาด)
2. ซอสามสายหลิบ	10. ฆ้องกลาง
3. ซอด้วง 2 คัน	11. ฆ้องเล็ก
4. ซออู้ 2 คัน	12. โทน
5. จะเข้ 2 คัน	13. รำมะนา
6. ขลุ่ยเพียงออ	14. ฉิ่ง
7. ขลุ่ยหลิบ	15. ฉาบ
8. ระนาดเอก (ย่อขนาด)	

3. วงมโหรีเครื่องใหญ่ คือ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่กับวงเครื่องสายเครื่องใหญ่ ดังนี้

1. ซอสามสาย	11. ระนาดทุ้มเหล็ก
2. ซอสามสายหลิบ	12. ฆ้องกลาง
3. ซอด้วง 2 คัน	13. ฆ้องเล็ก
4. ซออู้ 2 คัน	14. โทน
5. จะเข้ 2 คัน	15. รำมะนา
6. ขลุ่ยเพียงออ	16. ฉิ่ง
7. ขลุ่ยหลิบ	17. ฉาบ
8. ระนาดเอก	18. กรับ
9. ระนาดเอกเหล็ก	19. โหม่ง
10. ระนาดทุ้ม	

ในปัจจุบันเราใช้วงมโหรีบรรเลง และขับร้องเพื่อการขับกล่อมเพื่อความบันเทิงเริงรมย์ ในงานอันเป็นมงคล ตลอดจนงานรับแขกต่างประเทศ ไม่นิยมนำไปบรรเลงประกอบการแสดงมหรสพ เครื่องดนตรีที่สำคัญในวงมโหรี คือ “ซอสามสาย” เป็นเครื่องดนตรีที่มีความไพเราะมีหน้าที่บรรเลงดำเนินทำนองไปพร้อมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ ในวง และบรรเลงคลอไปกับคนร้อง

<http://www.siammelody.com/thaimusic/pm01.htm>